

ЗАХОДИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

MEASURES OF FINANCIAL AND LEGAL RESPONSIBILITY FOR OFFENSES IN THE BUDGET SPHERE

Миронюк Р.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Миронюк С.А., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню заходів фінансово-правової відповідальності за правопорушення в бюджетній сфері, визначенню їх правової природи та з'ясуванню напрямків удосконалення їх нормативного закріплення та застосування.

Встановлено, що застосування заходів фінансово-правової відповідальності за бюджетні правопорушення встановлюються нормами глави 18 БК України, проте процедура застосування примусових заходів за бюджетні правопорушення регламентується численними підзаконними нормативно-правовими актами. Запропоновано уніфікувати на законодавчому рівні і підстави, і процедуру застосування заходів фінансово-правової відповідальності за бюджетні правопорушення шляхом згрупування таких правопорушень відповідно до стадій бюджетного процесу, а також визначення єдиного порядку застосування різних заходів впливу за порушення бюджетного законодавства. Обґрунтовано, що фактичними підставами адміністративної відповідальності за статтю 164-12 КУпАП «Порушення бюджетного законодавства» є діяння у формі недотримання бюджетно-правових норм, а тому недоцільним є розширення переліку порушень бюджетного законодавства, за які передбачено адміністративну відповідальність, за рахунок проступків, що лише в окремих випадках безпосередньо стосуються бюджетної сфери, зокрема адміністративні правопорушення, передбачені статтями 164-2, 51, 184-1, 164-14 КУпАП.

Встановлено, що поняття «бюджетне правопорушення» доцільно використовувати лише в межах фінансово-правових відносин і позначати ним делікт, за вчинення якого настає бюджетно-правова (фінансово-правова) відповідальність у вигляді застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства (стаття 117 БК України), в адміністративній відповідальності за проступки у бюджетній сфері обґрунтованим видається використання законодавчо закріпленого поняття – порушення бюджетного законодавства. Це сприятиме розмежуванню схожих правових явищ та допомагатиме більш чітко охарактеризувати зазначені правопорушення.

Ключові слова: юридична відповідальність, заходи фінансово-правової відповідальності, бюджетна сфера, порушення бюджетного законодавства, правопорушення в бюджетній сфері.

The article is devoted to highlighting measures of financial and legal responsibility for offenses in the budgetary sphere, determining their legal nature and clarifying directions for improving their normative consolidation and application.

It was established that the application of measures of financial and legal responsibility for budget offenses are established by the norms of Chapter 18 of the Code of Ukraine of Ukraine, however, the procedure for applying coercive measures for budget offenses is regulated by numerous bylaws. It is proposed to unify at the legislative level both the grounds and the procedure for applying measures of financial and legal responsibility for budget law violations by grouping such offenses according to the stages of the budget process, as well as defining a single procedure for applying various measures of influence for violations of budget legislation. It is substantiated that the actual grounds for administrative liability under Article 164-12 of the Code of Administrative Offenses "Violation of budgetary legislation" are actions in the form of non-compliance with budgetary and legal norms, and therefore it is inexpedient to expand the list of violations of budgetary legislation, for which administrative liability is provided, at the expense of misdemeanors that only in some cases, they directly relate to the budgetary sphere, in particular, administrative offenses provided for by Articles 164-2, 51, 184-1, 164-14 of the Code of Administrative Offenses

It has been established that the concept of "budgetary offense" is expedient to be used only within the limits of financial and legal relations and to denote a delict, for the commission of which fiscal and legal (financial and legal) responsibility arises in the form of the application of measures of influence for violation of budgetary legislation (Article 117 of the Code of Ukraine of Ukraine), in administrative responsibility for misdemeanors in the budget sphere, the use of the legally established concept – violation of budget legislation seems to be justified. This will contribute to distinguishing similar legal phenomena and help to more clearly characterize the specified offenses.

Key words: legal responsibility, measures of financial and legal responsibility, budgetary sphere, violation of budgetary legislation, offenses in the budgetary sphere.

Актуальність тематики статті. Однією із основних функцій права – є охоронна функція. Юридична відповідальність виступає безпосередньо одним із важливих засобів забезпечення цієї функції, вона є показником існування та втілення прав і свобод усіх галузей життєдіяльності держави та громадян. Вона є основним показником встановлених законодавством гарантій та механізмів забезпечення прав і свобод фізичних та юридичних осіб, діяльності державних органів та громадських організацій, життєдіяльності держави в цілому.

З лютого 2024 року, з моменту повномасштабного вторгнення Російської федерації на територію нашої країни основними витратними статтями бюджету є фінансування оборонної галузі, Збройних сил України, своєчасне фінансування соціальних виплат та гарантій держави, охорона здоров'я, фінансування робіт по відновленню

об'єктів критичної інфраструктури, що зазнали руйнувань, тощо. В той же час слід відмітити негативну тенденцію щодо зловживань та порушень щодо використання коштів державного та муніципальних бюджетів, частина з яких використовується не за призначенням в світлі значної економії цих коштів та необхідності їх використання перед усім на цілі оборони та створення безпечного середовища. У зв'язку з цим питання застосування заходів фінансово-правової відповідальності за правопорушення в бюджетній сфері наразі є актуальними та такими, що потребують аналізу.

Стан дослідження проблематики статті. Увагу щодо окремих питань регулювання відносин в фінансовій галузі взагалі і бюджетних відносин зокрема, в своїх працях приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, А.І. Берлач,

Л.К. Воронова, О.П. Гетманець, Е.С. Дмитренко, І.Б. Завєруха, А.Й. Іванський, А.М. Касьяненко, О.В. Кузьменко, М.П. Кучерявенко, А.О. Монаєнко, О.А. Музика-Стефанчук, Ю.С. Назар, О.П. Орлюк, В.Л. Оргинський, О.І. Остапенко, П.С. Пацурківський, І.М. Проця, Ю. О. Ровинський, Л.А. Савченко, І.А. Сікорська, О.А. Соколова, А.І. Субота, С.С. Теленик, В.Д. Чернадчук, Н.Я. Якимчук та інші.

Праці цих учених є вагомим внеском у розвиток теоретичних положень про відповідальність за вчинення правопорушень бюджетного законодавства, в той же час бюджетне законодавство постійно змінюється а з ним трансформуються заходи фінансово-правової відповідальності в бюджетній сфері, що потребує окремого дослідження.

Мета статті – визначити заходи фінансово-правової відповідальності за правопорушення в бюджетній сфері, здійснити їх систематизацію та запропонувати напрями удосконалення окремих із них.

Виклад основних положень. Розпочинаючи розгляд питання про заходи фінансово-правової відповідальності за вчинення бюджетних правопорушень ми вважаємо за необхідне коротко розглянути визначення поняття, що таке юридична відповідальність взагалі, для подальшого розгляду та з'ясування ознак, які будуть характерні саме для фінансово-правової відповідальності.

Однією із основних функцій права – є охоронна функція. Юридична відповідальність виступає безпосередньо одним із важливих засобів забезпечення цієї функції, вона є показником існування та втілення прав і свобод усіх галузей життєдіяльності держави та громадян. Вона є основним показником встановлених законодавством гарантій та механізмів забезпечення прав і свобод фізичних та юридичних осіб, діяльності державних органів та громадських організацій, життєдіяльності держави в цілому.

Науковцями юридична відповідальність розглядається як державний примус до виконання конкретних вимог права; правовідносини в яких кожна зі сторін зобов'язана відповідати за свої вчинки перед іншою стороною, державою і суспільством. І.А. Безклубий, С.В. Бобровник, І.С. Гриценко вказують на дві складові групи юридичної відповідальності, що встановлюють її сутність, а саме: 1) ті, які розуміють юридичну відповідальність у контексті теорії державного (державно-правового) примусу; 2) ті, які розглядають юридичну відповідальність у контексті теорії правовідносин [1, с. 347].

Загалом визначення поняття «юридичної відповідальності» на теперішній час дискусійне, кожна окрема галузь права встановлює визначення цього поняття безпосередньо для правовідносин, які притаманні саме їй, а саме визначаються поняття кримінальної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності, трудової, дисциплінарної тощо. Вона має власні норми права, що узгоджують правовідносини даного виду і є саме комплексом заходів юридичної відповідальності саме цієї галузі права.

Аналіз особливостей базових галузевих інститутів юридичної відповідальності, а також найпоширеніших підходів до визначення її поняття дає підстави охарактеризувати юридичну відповідальність як явище об'єктивного права на загальнотеоретичному рівні як правову категорію, що: 1) має абстрактну форму; 2) є не персоніфікованою; 3) формально виражається в санкціях відповідних норм галузей права; 4) спирається на державний примус (тісно пов'язана з державою); 5) спричиняє певні негативні наслідки (особистого, майнового, організаційного характеру) для особи, яка вчинила правопорушення; 6) має процесуальну форму втілення (у законодавстві України є певний порядок, послідовність дій, передбачена для настання юридичної відповідальності); 7) має визначені законодавством підстави настання [2, с. 17].

В контексті нашого дослідження ми хочемо звернути увагу та розглянути складові заходів фінансово-правової

відповідальності, які настають за вчинення бюджетних правопорушень. На даний час відповідальність за порушення в галузі бюджетного законодавства регулюються нормами декількох галузей права і за вчинення яких може наступати кримінальна, адміністративна, цивільно-правова відповідальності. Окремим аспектом необхідно виділити державний аудит та контроль за додержанням бюджетного законодавства. Вони не є фактично окремим видом відповідальності, проте заходи, які проводяться в рамках цієї діяльності дозволяють виявляти саме вчиненні правопорушення та вирішувати питання про притягнення до відповідальності винних осіб.

Одним із завдань бюджетного контролю є попередження порушень норм бюджетного законодавства, виявлення фактів нецільового та нераціонального спрямування бюджетних коштів, виправлення помилок у бюджетному процесі й відшкодування збитків, які внаслідок правопорушень завдані державі, органам місцевого самоврядування та суспільству загалом. Отже, результативний зміст контрольної діяльності передбачає наявність механізму юридичної відповідальності за порушення бюджетного законодавства [3, с. 210].

Ведучи мову про заходи фінансово-правової відповідальності за бюджетні правопорушення необхідно окремо зупинитись та встановити риси, які характерні саме для цього виду юридичної відповідальності та відрізняють її від адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень в галузі бюджетного законодавства.

Ми погоджуємось та підтримуємо думку А.Й. Іванського, який в своїх дослідженнях визначив фундаментальні теоретичні засади фінансово-правової відповідальності, як нового виду юридичної відповідальності та обґрунтував, що «вона має прояв з точки зору суб'єктивного права як нормативний, формально визначений у фінансовому праві, гарантований і забезпечений фінансово-правовим примусом юридичний обов'язок зазнавати правопорушником заходів державного примусу у вигляді фінансових санкцій (штраф, пеня) за вчинене ним правопорушення у сфері фінансової діяльності. Цілями фінансово-правової відповідальності є: 1) охорона фінансового правопорядку; 2) підвищення рівня правосвідомості та правової культури у галузі фінансової діяльності; 3) забезпечення фінансового правопорядку, виховання поваги до фінансового права» [4, с. 13].

На теперішній час можна вести мову про те, що наша держава має комплексну систему фінансово-правової відповідальності, яка визначається рядом законодавчих та нормативно-правових актів. Основні аспекти фінансово-правової відповідальності в Україні включають такі напрями:

1. Податкова відповідальність: Суб'єкти господарювання зобов'язані дотримуватися податкового законодавства, яке включає оподаткування прибутку, ПДВ, акцизи та інші податки. Порушення цих норм може призвести до фінансових штрафів, пені, адміністративної та навіть кримінальної відповідальності.

2. Бухгалтерська відповідальність: Суб'єкти господарювання повинні вести бухгалтерський облік відповідно до встановлених стандартів. Порушення бухгалтерської дисципліни також може призвести до штрафів і санкцій.

3. Аудиторський контроль: Обов'язок проведення аудиту фінансової звітності певних категорій суб'єктів господарювання, які визначаються законодавством. Аудиторська діяльність підлягає регулюванню, і порушення стандартів аудиту також може мати юридичні наслідки.

4. Фінансовий моніторинг та протидія відмиванню грошей: Суб'єкти господарювання зобов'язані дотримуватися вимог щодо фінансового моніторингу та запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

5. Цінні папери та фінансовий ринок: Суб'єкти, які здійснюють операції з цінними паперами та участь на

фінансовому ринку, повинні дотримуватися відповідних нормативів та стандартів.

6. Корпоративна відповідальність: Забезпечення дотримання принципів корпоративної відповідальності, включаючи етичні стандарти та звітність.

Фінансово-правова відповідальність у бюджетній сфері є самостійним видом юридичної відповідальності. Основним критерієм, що свідчить про самостійність фінансово-правової відповідальності, є самостійність фінансового права, а також специфіка предмета та методу правового регулювання фінансового права. Додатковими ознаками, що доводять самостійність фінансово-правової відповідальності в бюджетній сфері, є: наявність кодифікованого нормативно-правового акта – Бюджетного кодексу України, що встановлює фінансово-правову відповідальність, та є джерелом фінансового права та наявність підзаконних нормативно-правових актів, що закріплюють процедурні моменти застосування фінансово-правової відповідальності; різні підстави фінансово-правової та адміністративної відповідальності; законодавче закріплення поняття бюджетного порушення; різний порядок притягнення до фінансово-правової та адміністративної відповідальності [5, с. 213].

На теперішній час, незважаючи на зміни та постійне удосконалення законодавства України, приведення його до норм міжнародного права, питання, що стосуються заходів фінансово-правової відповідальності за бюджетні правопорушення ще продовжують залишатись предметом дослідження багатьох науковців незважаючи на те, що їх розгляду приділялась значна увага протягом тривалого часу [6, 7, 8, 9, 10, 11].

О.П. Гетманець в своїх роботах доводить, що саме використання фінансово-правових заходів впливу за порушення бюджетного законодавства надає всі підстави стверджувати про наявність бюджетної відповідальності у складі фінансово-правової відповідальності [12, с. 24].

Досліджуючи місце та сутність бюджетної відповідальності, слід з'ясувати природу бюджетних порушень та бюджетних заходів примусу. Так, бюджетним порушенням є вчинене порушення бюджетного законодавства, інших нормативних правових актів, що регулюють бюджетні правовідносини, та договорів, на підставі яких надаються кошти з бюджету, дію чи бездіяльність фінансового органу, головного розпорядника бюджетних коштів, розпорядника бюджетних коштів, одержувача бюджетних коштів, за вчинення якого Бюджетним кодексом України (далі – БК України) передбачено застосування бюджетних заходів примусу. Слід підкреслити обмежений та вичерпний перелік осіб, якими можуть бути вчинені бюджетні порушення. Стаття 117 Бюджетного Кодексу України містить перелік заходів впливу, які можуть бути застосовані до учасників бюджетного процесу за порушення бюджетного законодавства: 1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; 2) зупинення операцій з бюджетними коштами; 3) призупинення бюджетних асигнувань; 4) зменшення бюджетних асигнувань; 5) повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету; 6) зупинення дії рішення про місцевий бюджет; 7) безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів; 8) інші заходи впливу, які можуть бути визначені законом про Державний бюджет України.

Розглянемо більш детально кожен захід впливу. *Попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства* здійснюється учасниками бюджетного процесу, тобто є органами, установами та посадовими особами, які наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами).

Контрольними повноваженнями у сфері бюджету наділені Верховна Рада України, комітет Верховної Ради України з питань бюджету, Рахункова палата, Міністер-

ство фінансів України, місцеві фінансові органи, органи Державної казначейської служби та Державної аудиторської служби України, Верховна Рада і Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві ради та їх виконавчі органи, місцеві державні адміністрації. Крім того, головні розпорядники бюджетних коштів та розпорядники нижчого рівня, які мають свою мережу розпорядників та одержувачів, здійснюють контроль щодо відповідних суб'єктів бюджетного процесу.

Відповідно до п. 1 ч. 1 статті 117 БК України, попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства. Тобто цей захід впливу застосовується незалежно від стадії бюджетного процесу, на якій вчинено бюджетне правопорушення, а також від статусу суб'єкта вчинення делікту. Зокрема, підставою його застосування є: визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників; порушення встановленого порядку або термінів подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради); порушення встановленого порядку або термінів розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог БК України чи закону про Державний бюджет України (в тому числі щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів); порушення вимог БК України щодо затвердження головними розпорядниками бюджетних коштів порядків використання бюджетних коштів; видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону тощо [13].

Вказівка законодавця на те, що попередження застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства, обумовлює висновок, що попередження може застосовуватися одночасно із застосуванням іншого заходу впливу (оскільки крім цього виду заходу впливу, стаття 117 БК України передбачає й інші) [13].

Діючим законодавством на теперішній час передбачена та затверджена лише форма вимог до розпорядника та одержувача бюджетних коштів та форми Інформації про встановлені факти нецільового використання субвенцій, при цьому самої форми документа, що містить попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства на законодавчому рівні не встановлена.

В даній вимозі обов'язково зазначається реєстраційний рахунок розпорядника бюджетних коштів, рахунок з якого мають бути перераховані кошти, рахунок на який повинна бути повернута субвенція, кошти якої використані не за цільовим призначенням. Підписується вимога керівником або заступником керівника органу, що здійснює контроль. Складається вона в п'яти примірниках, які направляються розпоряднику бюджетних коштів, який допустив нецільове використання субвенції, органу Державної казначейської служби, який обслуговує розпорядника бюджетних коштів, фінансовому органу, що забезпечує виконання бюджету, місцевому органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, останній залишається в органі фінансового контролю, який проводив ревізію [13].

Суб'єкт правопорушення (учасник бюджетного процесу), до якого застосований цей захід впливу, зобов'язаний виконати вимогу щодо усунення виявлених порушень бюджетного законодавства в строк до тридцяти календарних днів. Перебіг строку починається з наступного дня після дня доведення до суб'єкта правопорушення рішення про попередження, прийнятого відповідним учасником бюджетного процесу, уповноваженими БК України на здійснення контролю за дотриманням бюджетного

законодавства. Із загального правила щодо тридцяти денного строку усунення порушення існують певні винятки. Так, у випадку отримання вимоги про повернення використаної не за цільовим призначенням суми субвенції до відповідного бюджету учасник бюджетного процесу самостійно виконує вимогу в десятиденний термін після її одержання [13].

Зупинення операцій з бюджетними коштами полягає у зупиненні будь-яких операцій із здійснення платежів з рахунку порушника бюджетного законодавства. Згідно ст. 120 БКУ «зупинення операцій з бюджетними коштами можливе на строк до 30 днів або до усунення порушення бюджетного законодавства у межах поточного бюджетного періоду, якщо інше не передбачено законом. Застосовується воно за вчинення більшості порушень бюджетного законодавства. Безпосередньо порядок зупинення операцій з бюджетними коштами встановлено законодавством» [13].

Рішення про зупинення відповідних операцій застосовується Мінфіном, органами Казначейства, Держаудитслужби, місцевими фінансовими органами, головними розпорядниками бюджетних коштів у межах наданих їм повноважень до розпорядників або одержувачів бюджетних коштів. Зупинення операцій з бюджетними коштами застосовується у разі виявлення факту порушення вимог бюджетного законодавства, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 117 Бюджетного кодексу України, і полягає у зупиненні будь-яких операцій із здійснення платежів з рахунків розпорядників та/або одержувачів, крім: сплати податків, зборів та інших доходів бюджетів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; виконання рішень органів, яким відповідно до закону надано право стягнення коштів; повернення помилково зарахованих бюджетних коштів.

Н.Я. Якимчук зазначає, що «зупинення операцій з бюджетними коштами є одним з найбільш м'яких заходів бюджетно правової відповідальності, а тому застосовується воно в разі вчинення тих бюджетних правопорушень, за які не передбачене суворіше покарання» [14, с. 37].

При виявленні відповідного порушення складається протокол про порушення бюджетного законодавства. Якщо факт порушення вимог бюджетного законодавства зафіксовано в акті ревізії, то протокол про порушення бюджетного законодавства не складається. На підставі зазначеного протоколу або акту ревізії уповноважений орган приймає протягом трьох наступних робочих днів з дня його надходження розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами. Порядок зупинення операцій

з бюджетними коштами передбачає, що у разі прийняття уповноваженим органом розпорядження про зупинення операцій зупиненню підлягають операції з бюджетними коштами на рахунках розпорядників або одержувачів за бюджетною програмою (кодом тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів) за якою виявлено порушення вимог бюджетного законодавства. Якщо зазначене порушення виявлено за бюджетною програмою (кодом тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів), яка відсутня у поточному бюджетному періоді, то уповноважений орган зазначає в розпорядженні про зупинення операцій бюджетну програму (код тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів), згідно з якою передбачено утримання розпорядника.

Висновки. Застосування заходів фінансово-правової відповідальності за бюджетні правопорушення встановлюються нормами глави 18 БК України, проте процедура застосування примусових заходів за бюджетні правопорушення регламентується численними підзаконними нормативно-правовими актами. Доцільно уніфікувати на законодавчому рівні і підстави, і процедуру застосування заходів фінансово-правової відповідальності за бюджетні правопорушення шляхом згрупування таких правопорушень відповідно до стадій бюджетного процесу, а також визначення єдиного порядку застосування різних заходів впливу за порушення бюджетного законодавства. Фактичними підставами адміністративної відповідальності за статтею 164-12 КУпАП «Порушення бюджетного законодавства» є діяння у формі недотримання бюджетно-правових норм. Недоцільним є розширення переліку порушень бюджетного законодавства, за які передбачено адміністративну відповідальність, за рахунок проступків, що лише в окремих випадках безпосередньо стосуються бюджетної сфери, зокрема адміністративні правопорушення, передбачені статтями 164-2, 51, 184-1, 164-14 КУпАП. Поняття «бюджетне правопорушення» доцільно використовувати лише в межах фінансово-правових відносин і позначати ним делікт, за вчинення якого настає бюджетно-правова (фінансово-правова) відповідальність у вигляді застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства (стаття 117 БК України). А щодо дослідження адміністративної відповідальності за проступки у бюджетній сфері обґрунтованим видається використання законодавчо закріпленого поняття – порушення бюджетного законодавства. Це сприятиме розмежуванню схожих правових явищ та допомагатиме більш чітко охарактеризувати зазначені правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія : *монографія*. За заг. ред. І. Безклубого. К. : Грамота, 2014. 448 с. (Серія «Про українське право»).
2. Каленіченко Л.І. юридична відповідальність: поняття, ознаки. *Держава та регіони серія: право*. 2020 р. № 1 (67) том 1. с. 12-17.
3. Гетманець О. П. До питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства. *Форум права*. 2011. № 1. С. 206–210. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11gorpbz.pdf> (дата звернення – 12.12.2023)
4. Іванський А. І. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз: монографія. Одеса : Юрид. літ-ра, 2008. 504 с.
5. Савченко Л.А. Правові основи фінансового контролю: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 504 с.
6. Гетманець О. П. Завдання науки фінансового права в умовах розвитку господарських відносин в Україні. *Форум права*. 2020. № 1 (60). С. 6-12.
7. Уткіна М. С. Методи забезпечення функціонування фінансової системи України. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 65-69.
8. Ковальчук А. Т. Фінансове право: проблеми утвердження та ефективного застосування. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 10-17.
9. Назар Ю. С., Проць І. М. Адміністративна та фінансово-правова відповідальність за порушення бюджетного законодавства : *монограф.* Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ. 2018. 172 с.
10. Кучерявенко М. П. Фінансове право: *підручник*. Харків : Право. 2013. 400 с.
11. Резворович К. Р., Юнін О. С., Круглова О. О. та ін. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти: навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К.О. 2019. 195 с.
12. Гетьманець О.П. Сутність і значення фінансово-правової відповідальності в бюджетному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 30. Том 2. С. 24-27.
13. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст.572.
14. Фінансове право: навч. посіб. / Л.К. Воронова, П.Ю. Пришва, Н.Я. Якимчук та ін.; за заг. ред. Н.Ю. Пришви. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 376 с.